

Božena Villnar

Božena Vilhar se je rodila 24. januarja 1906 na Sušaku v premožni družini Dušana Vilharja, ki se je sredi 19. stoletja iz Slovenije preselila v Gorski kotar in imela do konca druge svetovne vojne v lasti žage v Prezidu. Tam je Božena z dvema starejšima bratoma od zgodnjega otroštva doživljala lepote goranskih gozdov in narave ter v svoji umetnosti ostala s tem neločljivo povezana do konca življenja. Družina Vilhar je imela v lasti tudi več stanovanjsko-najemniških hiš na Sušaku, kjer je Božena leta 1917 končala osnovno šolo in tri razrede tamkajšnje realne gimnazije. Ker se je po letu 1921, po prihodu D'Annunzia, začel politični pregon vseh, ki niso zagovarjali fašizma, zlasti pa Supilovih somišljenikov, kakršen je bil tudi demokrat Dušan Vilhar, se je bila družina prisiljena umakniti na podeželje, po enoletnem čakanju pa preseliti v Ljubljano. Tam je Božena zasebno končala gimnazijo ter se v šolskem letu 1921/1922 kot petnajstletno dekle, premlado za vpis na akademijo, začela zasebno učiti na likovnem področju pri velikem hrvaškem slikarju, grafiku in pedagogu Menciju Clementu Crnčiču.

Po vrnitvi Vilharjevih na Sušak leta 1923 je Božena dobila novega učitelja, bakarskega slikarja Josipa (Beppa) Morettija - Zajca. Pri osemnajstih je prekinila slikarsko izobraževanje in se leta 1924 poročila z uglednim veleposestnikom na Sušaku, Jurico (Đurom) Ružičem. Ta je pozneje kot dejaven in sposoben mož leta 1929 postal župan Sušaka. Božena je z njim živela v razkošni historicistični vili Ružičevih na Piramidi, v Strossmayerjevi 24, skupaj z edinko Jeleno (Eno) in njenimi guvernantami.

V življenjepisu je zapisala: »S poroko se je začelo nesrečno obdobje mojega življenja,« čeprav je, kot številni drugi takratni hrvaški slikarji, likovno izobrazbo še pridobivala tudi na študijskih potovanjih po vsej Evropi – v Parizu, Londonu, Firencah ... – z obiski muzejev, galerij in razstav, si tako širila duhovno obzorje ter se naučila tekoče nemščino, italijanščino in francoščino. Neformalno likovno izobraževanje je nadaljevala v Zagrebu v letih 1927 in 1928 z učenjem grafike pri slikarju, grafiku in mojstru risbe Vladimirju Kirinu. Čas od 1928. do 1929. leta je preživljala tudi ob učnih urah risanja akta in olja pri Maksimilijanu Vanki ter se v letih 1930/31 z občasnimi prekinitvami seznanjala s tehniko slikanja olja pri Vladimirju Beciću. Ta je imel na njeno ustvarjanje največji vpliv in slikarstvo je zanjo postalo, kot je sama izjavila, *poglavitni poklic*. Božena je leta 1932 kot 26-letna slikarka v okviru *Kluba likovnih umetnic* razstavljala kot gostja v Zagrebu in na Sušaku, leta 1933 in pozneje, vse do leta 1941, pa je kot članica tega kluba razstavljala v Zagrebu in Dubrovniku ter drugod po Jugoslaviji ter v Romuniji in na Češkoslovaškem.

Božena je sicer izhajala iz premožne družine in se poročila v še premožnejšo, vendar se je skupaj z bratoma v otroštvu ter med prvo in drugo svetovno vojno veliko družila z otroki iz družine matrine sestre Tonice, poročene z dr. Ivanom Ribarjem. Ivo Lola se je zgodaj priključil politiki SKOJ (Zvezi komunistične mladine Jugoslavije) in KPJ (Komunistični partiji Jugoslavije), katerih ideje so prevzele tudi Boženo, tako da se ni mogla uživati v svoje visoko buržoazno okolje, ki se ji je upiralo, niti upravičiti načina takega življenja.

M. C. Crnčić

J. Moretti Zajc

V. Kirin

Od nekdaj je čutila potrebo po javnem delovanju in izražanju svojega jasnega domoljubnega stališča in družbenega angažmaja, zato se je posvetila marksistični literaturi. Politično je od leta 1941 delovala v NOB (narodnoosvobodilni borbi) in AFŽ (antifašistični fronti žensk) Sušaka. Ob koncu leta 1944 se je kot slikarka pridružila partizanskim enotam v Gorskem kotarju in z dokumentarnimi risbami beležila življenje in podobe borcev ter ljudi v ozadju, gozdovih in zakloniščih. Po osvoboditvi leta 1945 je v Crikvenici razstavljala dela iz vojnega obdobja skupaj s kolegoma iz partizanov, Belizarjem Bahoričem in Zvonkom Carjem. Po končani vojni se je z risanjem aktivno angažirala pri prikazovanju prizorov opustošene dežele, pogosto objavljenih v časopisju, ter povojne obnove in gradnje pomembnih objektov na delovnih akcijah, v katerih je sodelovala tudi sama (gradnja hidrocentrale Mariborski otok leta 1946 in proga Šamac–Sarajevo leta 1947).

V povojnem obdobju se je aktivno vključila v družbeno in strokovno skupino likovnikov, Društvo likovnih umetnikov Italijanov in Hrvatov na Reki (predhodnik reške podružnice ULUH, Društva likovnih umetnikov Hrvaške), zatem v zagrebški ULUH, beograjski ULUS ter naposled v reško podružnico HDLU, skupaj z vojnima tovarišema Belizarjem Bahoričem in Vinkom Matkovićem, pa tudi z Romolom Venucciem. Izvoljena je bila za prvo predsednico reške podružnice HDLU.

V partizanih se je Božena Vilhar zbližala tudi s svojim drugim življenjskim sopotnikom, slovenskim majorjem Jugoslovanske ljudske armade Janezom Žirovnikom, s katerim se je po vojni leta 1946 preselila v Zagreb (v Klaićevo 38/IV), pozneje pa živela v Opatiji (Dražice 1).

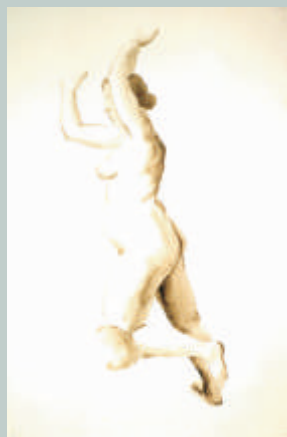
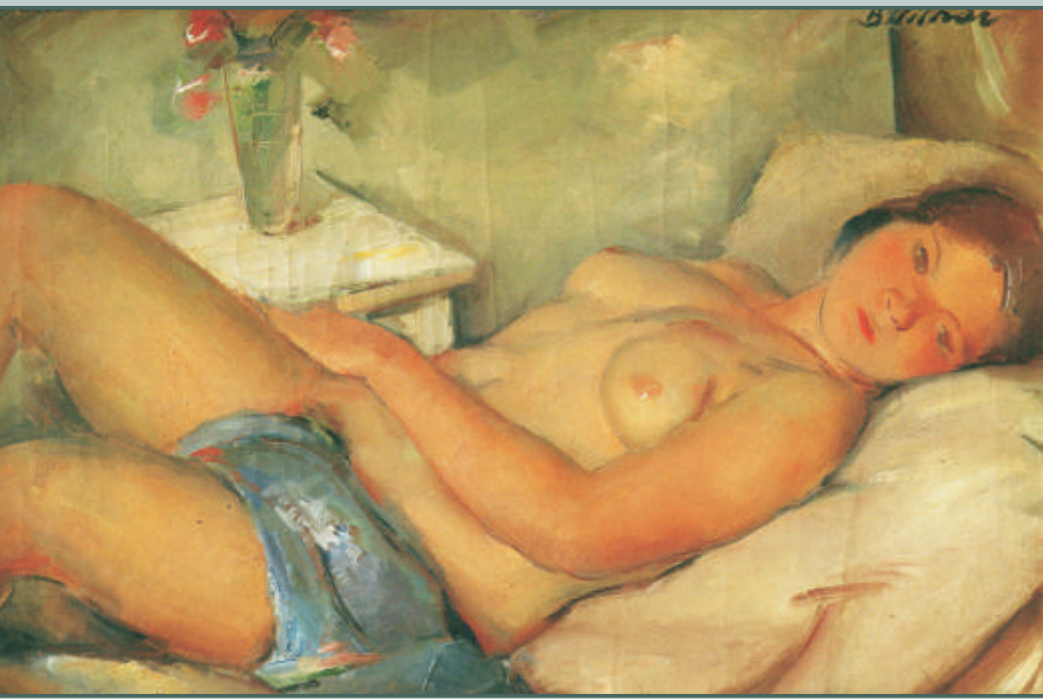
Vilim Svečnjak:
Portret Božene Vilhar,
1935

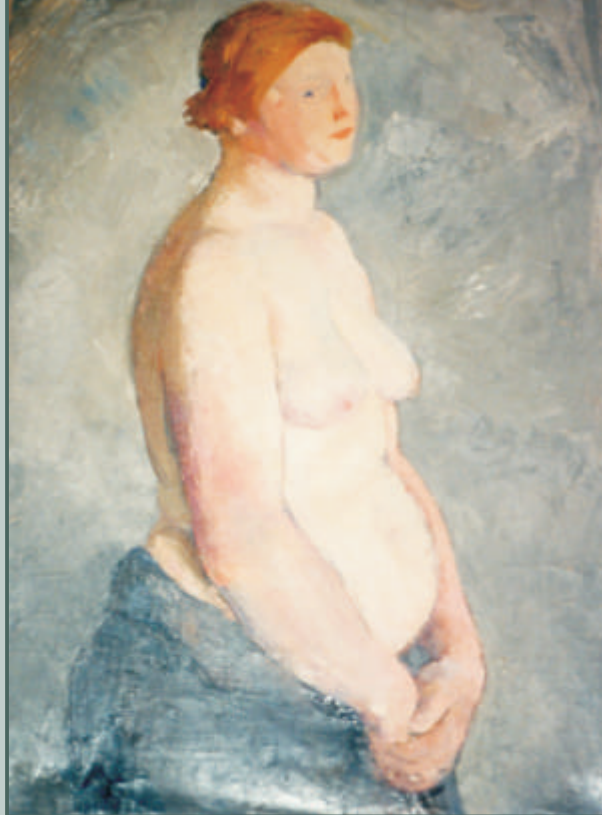

V povojnem obdobju je, po osebnem prepričanju in zaradi potreb politične propagande, izbirala in obravnavala socrealistično tematiko socialnih motivov reških tovarniških hal, luškega življenja ali delavcev v goranskih gozdovih. Med pogostimi obiski Gorskega kotarja je v pastelu, tehniki, vsečni občinstvu, slikala krajinske motive goranskih gozdov, jase in podobe z vedutami Fužin in jezera Bajer, kjer je pogosto preživljala dneve v počitniški hišici. Sočasno je slikala tudi vedute primorskih mest in pejzaže z oljkami ter skoraj vsako leto sodelovala na priložnostnih skupinskih razstavah ULUH, podružnice na Reki. Redna udeležba na razstavah v državi (na Reki, v Zagrebu, Dubrovniku, Ljubljani, Crikvenici, Sarajevu, Istri, Kopru, Opatiji, Vukovarju in Osijeku) in tujini (v Londonu, Liverpoolu, Glasgowu, Pragi in Kairu) vse od leta 1932 je bila prekinjena le med vojno (1941–1945) ter v letih od 1959 do 1969. Imela je štiri samostojne razstave: v Londonu leta 1941, Kairu leta 1958 in dve na Reki, 1972. in 1974., ob odpiranju lastne, prve reške zasebne galerije, Galerije Vilhar, v družinski hiši Vilharjevih na Sušaku, kjer je imela tudi atelje. Ob 50-letnici dela je bila v

priložnostnem članku v tisku izražena želja: *Zaželimo nam in Boženi Vilhar njeno retrospektivno razstavo, ki nam bo pojasnila in približala njen celotni opus*, toda ta do danes ni uresničena. Čeprav je še naprej slikala in občasno razstavljala na skupinskih razstavah, je bila navzočnost Božene Vilhar v likovnem življenju Reke komaj opažena, kajti njenega nekdanjega aktivnega strokovnega in družbenega angažmaja ni bilo več. Božena Vilhar je tiho in neopazno, v visoki starosti – brez retrospektive in monografije – umrla na Reki 11. julija leta 1991. Počiva na reškem pokopališču na Trsatu.

Rođena je 24. siječnja 1906. na Sušaku u dobrostojećoj obitelji Dušana Vilhara, koja je sredinom 19. stoljeća doselila iz Slovenije u Gorski kotar i bila do kraja Drugoga svjetskog rata vlasnikom pilana u Prezidu gdje je Božena, s dva starija brata, od najranijega djetinjstva upijala ljepotu goranskih šuma i prirode, ostajući uz nju kroz svoju umjetnost neraskidivo vezana do kraja života. Obitelj Vilhar posjedovala je i neke stambeno-najamne kuće na Sušaku, gdje je Božena 1917. završila osnovnu školu i tri razreda sušačke

Realne gimnazije. Kako u Rijeci od 1921. D'Annunzio i fašisti politički progone neistomišljenike, pogotovo Supilove suborce, kakav je bio i demokrat Dušan Vilhar, obitelj biva prisiljena povući se na selo, a nakon godine čekanja seliti u Ljubljanu. Ondje Božena privatno završava gimnaziju, te 1921./1922. kao petnaestogodišnja djevojčica, premlada za upis na Akademiju, prima privatne likovne poduke kod velikoga hrvatskog slikara, grafičara i pedagoga Mencija Clementa Crnčića.

Povratkom Vilharovih na Sušak 1923. Božena dobiva novoga učitelja, bakarskoga slikara Josipa (Beppa) Morettija-Zajca. No, osamnaestogodišnja Božena prekida slikarsko obrazovanje jer se 1924. udaje za uglednoga sušačkog veleposjednika Juricu (Đuru) Ružića koji, kao djelatatan i sposoban čovjek, postaje

1929. gradonačelnikom Sušaka. Božena s njim živi u raskošnoj historicističkoj vili Ružićevih na Piramidi, u Strossmayerovoj 24, zajedno s jedinicom Jelenom (Enom) i njenim guvernantama.

U biografiji je zapisala: "*Mojom udajom započela je nesretna era mog života*", premda je, kao i mnogi drugi onovremeni hrvatski slikari, likovnu naobrazbu stjecala i na studijskim putovanjima diljem Europe: Pariz, London, Firenca... posjećujući muzeje, galerije i izložbe šireći duhovne horizonte, svladavši tečno njemački, talijanski i francuski jezik. Izvaninstitucionalnom likovnom naobrazbom nastavlja u Zagrebu 1927. i 1928. učeći grafiku kod slikara, grafičara i vrsnoga crtača Vladimira Kirina; 1928./29. provodi na podukama iz crtanja akta i ulja kod Maksimilijana Vanke i 1930./31. s prekidima uči tehniku slikanja uljem kod Vladimira Becića od koga je najviše prihvatila te joj slikarstvo postaje, prema osobnoj izjavi, *glavnim zanimanjem*. Božena se 1932. kao 26-godišnja slikarica priklanja *Klubu likovnih umjetnica* i izlaže kao gost u Zagrebu i na Sušaku, da bi nakon 1933. kao članica Kluba izlagala u Zagrebu i Dubrovniku, Rumunjskoj, Jugoslaviji i Čehoslovačkoj sve do 1941. Iako je potjecala iz dobrostojeće obitelji, a udala se u još bogatiju, Božena se s braćom od djetinjstva i u međuraću mnogo družila s djecom obitelji majčine sestre Tonice, udane za dr. Ivana Ribara. Ivo Lola bio je zarana u politici, u SKOJ-u i KPJ-u, čije su ideje i nju obuzele te nije mogla opravdati niti se uživjeti u način života svoje visoko buržoaske sredine što je u njoj budilo otpor.

Oduvijek je imala potrebu za javnim djelovanjem i iskazivanjem svojega jasnog domoljubnog stava i društvenoga angažmana te se posvetila marksističkoj literaturi. Politički djeluje od 1941. u NOP-u i AFŽ-u Sušaka, a krajem 1944. priključila se kao slikarica partizanskim jedinicama u Gorskom kotaru bilježeći dokumentarnim crtežima život i likove boraca i naroda u pozadini, šumama i zbjegovima, a po oslobođenju, 1945. godine, u Crikvenici izlaže ratne radove zajedno s kolegama iz partizana Belizarom Bahorićem i Zvonkom Carom. Po završetku rata aktivno se crtački angažira na bilježenju prizora razorene zemlje često objavljivanih u novinama, poslijeratne obnove te izgradnje važnih objekata u radnim akcijama u kojima i sama sudjeluje (1946. gradnja hidrocentrale Mariborski otok i pruge Šamac-Sarajevo 1947.).

Tijekom poraća aktivno se uključila u društveni rad i u strukovne grupacije likovnjaka: Društvo likovnih umjetnika Talijana i Hrvata u Rijeci (preteču riječkoga ULUH-a), zatim u zagrebački ULUH, beogradski ULUS, te konačno u riječku podružnicu HDLU-a uz ratne drugove Belizara Bahorića, Vinka Matkovića, ali i Romola Venuccija. Božena Vilhar je izabrana za prvu predsjednicu riječke podružnice HDLU-a.

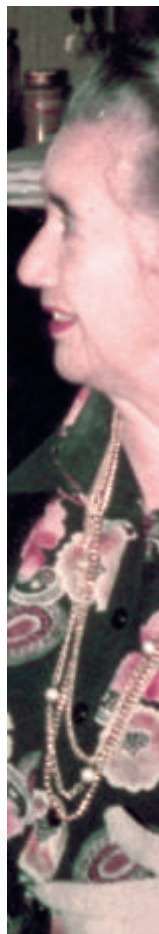
U partizanima se zbližila i sa svojim drugim životnim suputnikom, slovenskim majorom Jugoslavenske narodne armije Janezom Žirovnikom, s kojim nakon rata 1946. seli u Zagreb (Klaićeva 38/IV), a kasnije živi u Opatiji (Dražice 1).

U poslijeratnom razdoblju iz osobnoga uvjerenja i potrebe političke propagande, Božena Vilhar bira i obrađuje socrealističku tematiku socijalnih motiva riječkih tvorničkih hala, lučkoga života ili goranskih šumskih radnika. Boraveći često u Gorskom kotaru slika pastelom, širokoj publici dopadljivom tehnikom i tematikom vedute goranskih šuma, proplanaka i pejzaža s vedutama Fužina i jezera Bajer, gdje često provodi dane u kućici za odmor.

Vilharova istovremeno slika i vedute primorskih mjesta i pejzaže s maslinama, izlažući gotovo svake godine na prigodnim grupnim izložbama ULUH-a, podružnice Rijeka. Redovna godišnja izlaganja u zemlji (Rijeka, Zagreb, Dubrovnik, Crikvenica, Istra, Opatija, Vukovar i Osijek) i inozemstvu (Ljubljana, Kopar, Sarajevo, London, Liverpool, Glasgow, Prag i Kairo) u kontinuitetu od 1932. godine, prekinuta su samo u ratnom razdoblju između 1941. i 1945. i između 1959. i 1969. godine. Održala je četiri samostalne izložbe: London 1941., Kairo 1958. i dvije u Rijeci 1972., te 1974. prigodom otvorenja vlastite, prve riječke privatne "Galerije Vilhar" u obiteljskoj kući Vilharovih na Sušaku gdje joj je bio i atelje. O 50. godišnjici rada u prigodnom članku u tisku izražena je želja - *"Poželimo nama i Boženi Vilhar njezinu retrospektivnu izložbu, koja će nam sveukupni njezin opus razjasniti i približiti"* – koja do danas nije ostvarena. Iako i dalje slika i povremeno izlaže na grupnim izložbama, prisutnost Božene Vilhar jedva je zamjetna u likovnom životu Rijeke jer potpuno izostaje njen nekadašnji aktivni strukovni i društveni

angažman. Tiho i neprimjetno, u visokoj starosti - bez retrospektive i monografije - Božena Vilhar umire u Rijeci 11. srpnja 1991. godine. Sahranjena je na trsatskom groblju u Rijeci.

Slovenski prispevek k županijski dediščini

Brošura je kot tretji zvezek izšla v okviru projekta Slovenski prispevek k županijski dediščini, katerega avtor je Slovenska informativna točka Si-T (s podporo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu), nosilci pa Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka, Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije in Slovensko kulturno-prosvetno društvo Snežnik iz Lovrana.

Monografske brošure naj bi z besedo in sliko na kratko predstavile nekatere ustvarjalce slovenskega rodu, pa tudi ustanove in poslopja, ki so zaradi svojega delovanja in obstoja zapisani v zgodovini Reke in okolice.

Slovenski doprinos županijskoj baštini

Ova brošura izlazi kao treći svezak u okviru projekta Slovenski doprinos županijskoj baštini čiji je autor Slovenska informativna točka Si-T (uz potporu Ureda Vlade RS za Slovence u pograničnom području i u svijetu), a nositelji Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Rijeke, Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije i Slovensko kulturno-prosvjetno društvo «Snežnik» iz Lovrana.

Cilj je ovih monografskih brošura riječju i slikom ukratko predstaviti neke stvaratelje slovenskoga roda koji su svojim životom i djelom izborili mjesto u povijesti Rijeke i okolice, te predstaviti pojedine ustanove kao i dio graditeljske baštine povezan s određenom temom.

Vir in literatura/Izvor i bibliografija:

- Grgo Gamulin: *Božena Vilhar*, u: Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, Naprijed, Zagreb, 1988., tom I., str. 343.
 Božena Vilhar, biografija za članstvo u ULUH-u, 28. svibnja 1948., Zagreb, Klaićeva 38/IV.
 Smiljka Mateljan-Radovanović, *Pola stoljeća u službi kista*, Novi list, 26. listopada 1982., str. 11.
 Daina Glavočić, *Božena Vilhar – zagubljena baština*, Moderna galerija, kat. br. 166, Rijeka, 1997.
 Daina Glavočić, *Božena Vilhar (1906.-1991.)*, Sušačka revija, Rijeka, 1997., god. V., br. 18/19, str 20-26.

Zahvala: Muzej moderne in sodobne umetnosti, Reka/Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka; Mestni muzej Reka/Muzej grada Rijeke; Zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić, Rijeka; Sanja Zubčić.

Izid so omogočili/Tisak su omogućili:

Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu/
 Ured Vlade RS za Slovence u pograničnom području i u svijetu
 Mesto Reka/Grad Rijeka
 Primorsko-goranska županija
 Svet za narodne manjšine RH/Savjet za nacionalne manjine RH

Dr. Marja Mirković

Zbirka: Slovenski prispevek k županijski dediščini/Slovenski doprinos županijskoj baštini
Zvezek/Svezak: 3
Urednica: MARJANA MIRKOVIĆ, marjana.mirkovic@ri.t-com.hr
Izdajatelj/Izdavač: Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka/
Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Rijeke
Za izdajatelja/Za izdavača: DUŠANKA GRŽETA
Soizdajatelj/Soizdavači: Slovensko kulturno-prosvetno društvo Snežnik, Lovran,
Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije/
Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije

Za soizdajatelja/Za suizdavače: VASJA SIMONIĆ, MARJANA MIRKOVIĆ
Tekst: DAINA GLAVOČIĆ
Oblikovanje: ROK ZELENKO
Lektoriranje: DARKA TEPINA PODGORŠEK, SANJA ZUBČIĆ
Prevod v slovenščino/Prijevod na slovenski: MARJANA MIRKOVIĆ
Tisk/Tisak: Tiskara Sušak
Naklada: 500 izvodov/komada
Reka, oktobar 2010/Rijeka, listopad 2010.

